DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.19111182 ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସମାଲୋଚନା ଶୈଳୀର ରମ୍ୟରଚନା- 'ଫମାଲୋଚନା'

କାମାକ୍ଷା ବେହେରା ଓ ସୁରଞ୍ଜନ ପ୍ରଧାନ

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର :

ରମ୍ୟରଚନା ହେଉଛି ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମୟର ଅନ୍ୟତମ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଗଦ୍ୟ ବିଭାଗ। ସମାଜ ତଥା ମାନବ ଜୀବନର ଯେକୌଣସି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଗ ଓ ସମସ୍ୟାକୁ ଅତି ସାବଲୀଳ ଆକାରରେ ଏହା ପାଠକଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଥାଏ। ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଅନେକ ବିଶିଷ୍ଟ ରମ୍ୟରଚକଗଣ ନିଜର ଲେଖନୀ ମାଧ୍ୟମରେ ରମ୍ୟରଚନା ସାହିତ୍ୟକୁ ପରିପୁଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଅନ୍ୟତମ। ସେ ତାଙ୍କ 'ଫମାଲୋଚନା' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ପଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ (ପ୍ରାଚୀନ, ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ଓ ଆଧୁନିକ)ରେ ରହିଥିବା କେତେକ ତ୍ରୁଟିକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା ସହ, ଏହା ପଛରେ ରହିଥିବା ବାସ୍ତବିକ ଦିଗ ବିଶ୍ଳେଷଣ ପୂର୍ବକ ପଦ ତଥା ପଦ୍ୟାଂଶର ସଂଶୋଧନ କରିଛନ୍ତି। ଏହା ହାସ୍ୟମୂଳକ ହେଲେ ମଧ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ସମାଲୋଚନାକୁ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ :

ଫମାଲୋଚନା, ଫତୁରାନନ୍ଦ, ରମ୍ୟରଚନା, ବ୍ୟଙ୍ଗ, ବିଦ୍ରୂପ, ହାସ୍ୟ, ସମାଲୋଚନା, ପରିହାସ।

ଉପକ୍ରମ :

ରମ୍ୟରଚନା ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭୂମିକା ବେଶ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପ୍ରଶଂସନୀୟ। ଉତ୍ତର ଅଶୀ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉଭୟ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ ଅନେକ ରମ୍ୟରଚନା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପାଠକୀୟ ଆଦୃତି ଲାଭ କରିପାରିଥିଲା। ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର କଷ୍ଟ ପୀଡ଼ାକୁ ଅଣଦେଖା କରି ପାଠକମାନଙ୍କୁ ହାସ୍ୟରସରେ ଜଡ଼ିତ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଆଜୀବନ ପ୍ରୟାସ ରହିଥିଲା, ମାତ୍ର ଏହି ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ବିଦ୍ରୂପ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ କହିଯାଉଥିଲେ ମଣିଷ, ସମାଜ ତଥା ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକୁ। ତାଙ୍କ ରମ୍ୟରଚନାରେ ସମାଜ, ରାଜନୀତି, ସଂସ୍କୃତି. ଧର୍ମ, ଶିକ୍ଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଆଦି ଦିଗଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥିତି ଓ ସମସ୍ୟା ସ୍ଥାନ

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at : https://pracheenews.com/

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19111182

Article No - BPP00400

ଯୋଗାଯୋଗ : କାମାକ୍ଷା ବେହେରା,
ଗବେଷକ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ଅନୁବାଦ ବିଭାଗ,
ମା' ମାଣିକେଶ୍ୱରୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, ଭବାନୀପାଟଣା
Email: beherakamakhya@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-6821-5670

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୧୫.୧୨.୨୦୨୫	୧୬.୦୧.୨୦୨୬	୨୭.୦୧.୨୦୨୬	୧.୦୩.୨୦୨୬

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ବେହେରା, କାମାକ୍ଷା, ଓ ପ୍ରଧାନ ସୁରଞ୍ଜନ, ୨୦୨୬। ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଏକ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସମାଲୋଚନା ଶୈଳୀର ରମ୍ୟରଚନା- 'ଫମାଲୋଚନା'। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା: ୦, ପୃଷ୍ଠା : ୫୮-୬୪।

ପାଇଥିଲା। ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଉଥିବା ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିଥିଲା ଓ ତାର ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ପ୍ରୟାସ ପ୍ରଶଂସନୀୟ।

ବିଷୟର ଆଲୋଚନା – ଓଡ଼ିଆ ରମ୍ୟରଚନା ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ବିନ୍ଧାଣୀ ତଥା ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ରାଟ ହେଉଛନ୍ତି ରମ୍ୟରଚକ ଫତୁରାନନ୍ଦ। ଜୀବନର ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରୁ ହାସ୍ୟ, ପରିହାସ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ରହିଥିଲା ଅହେତୁକ ମମତା। ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଡାକ୍ତରୀ ପାଠରେ ସଫଳତାର ସହ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ଓ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶନରେ ତାଙ୍କର ମନଯୋଗ ଓ କୃତୀତ୍ୱ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଯୁଗସ୍ରଷ୍ଟା ତଥା ସାହିତ୍ୟ ସାଧକରେ ପରିଣିତ କରିଥିଲା। ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ମାଧ୍ୟମରେ ମଣିଷ ଜୀବନର ନାନାବିଧ ସମସ୍ୟାକୁ ରୂପ ଦେବାରେ ପାରଙ୍ଗମ । ଏହା ଥିଲା ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ। ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରମ୍ୟରଚନା ରଚନାଗୁଡ଼ିକର ବର୍ଣ୍ଣନାଶୈଳୀରେ ପରିଦୃଷ୍ଟ ଚମତ୍କାର ଲାଳିକା, ସରଳ ଭାଷା ଓ ବିଷୟବସ୍ତୁର ଲଘୁକରଣ ପାଠକ ନିକଟରେ ତାଙ୍କୁ ଆଦୃତ କରାଇପାରିଥିଲା। ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ରଚନା ସମୂହରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଛଳନା, ପ୍ରତାରଣା, ବୃଥା ଆଡ଼ମ୍ବର ଓ ଅହଂଭାବ ପ୍ରତି ରହିଥିଲା ତୀବ୍ର ବିଦ୍ରୁପର ସ୍ୱର। ବିଶେଷ କରି ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଓ ସମାଜର କଥାକୁ ସେ ଅତି ନିଛକ ଅତି ସାଧାରଣ ଭାଷା ତଥା ଗାଉଁଲି ଭାଷାରେ ପାଠକଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାଠକୀୟ ଆଦୃତି ଲାଭ କରିପାରିଛନ୍ତି। ନିଜ ରମ୍ୟରଚନାଗୁଡ଼ିକରେ ସେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଦ୍ରୁପ-ଶର ଦ୍ୱାରା ଅସାମାଜିକ ମଣିଷକୁ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ କରିପକାଇଛନ୍ତି ଓ ସମାଜରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ତଥା ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କରଛନ୍ତି ।

ଫତୁରାନନ୍ଦ ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ କବିତା (ଶୀର୍ଷକ- କବି ଲଢ଼େଇ) ରଚନାରୁ। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟାନ ବିଭାଗରେ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିଥିଲେ। ସମାଜ ତଥା ମାନବର ଅଧୋଗତି ତାଙ୍କ ମନରେ ଗଭୀର ରେଖାପାତ କରିଥିଲା। ଏହି ଦିଗରେ ସଂଶୋଧନ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଜୀବନ ବ୍ୟାପୀ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ। ଏହି ପ୍ରଚେଷ୍ଟାକୁ ସଫଳ ରୂପ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ସେ ବ୍ୟଙ୍ଗ-ବିଦ୍ରୂପ ଶୈଳୀକୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ମାଧ୍ୟମ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି। ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ରଚନା କରିଥିବା ନିଜ ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ 'ନାକଟା ଚିତ୍ରକର' ମାଧ୍ୟମରେ ଉଭୟ ସାହିତ୍ୟ ଓ ବ୍ୟଙ୍ଗ ଜଗତକୁ ପଦାର୍ପଣ କରି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସିତ ହୁଅନ୍ତି, ଏହାପରେ ଚାଲେ ନିରନ୍ତର ଭାବେ ତାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ଲେଖନୀରୁ ନିସୃତ ହୁଏ 'ଅମୃତ ବେହିଆ', 'ଟାହୁଲିଆ', 'ନବଜିଆ', 'ଭାରତୀୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହାସ୍ୟଗଳ୍ପ', 'ମଙ୍ଗଳବାରିଆ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ', 'ସାହିତ୍ୟ ଚାଷ', 'ସାହିତ୍ୟ ବେଉଷଣ' ଓ 'ବୃହତ ଭାଣ୍ଡ' ପରି ହାସ୍ୟ-ବ୍ୟଙ୍ଗ ଓ ବିଦ୍ରୁପଧର୍ମୀ ଗଳ୍ପ ଓ 'ଫମାଲୋଚନା' ନାମକ ରମ୍ୟରଚନା। 'ଫମାଲୋଚନା' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରମ୍ୟରଚନା ସଙ୍କଳନ ଭାବେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ଉପରୋକ୍ତ ଗଳ୍ପଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରମ୍ୟରଚନାର ପରିଚୟ ଲାଭ କରିପାରିଛି।

ରମ୍ୟରଚକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ବାସ୍ତବ ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଭୂତି ଯାହାକୁ ସେ ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନରେ ପାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କ ଲେଖନୀ ଦ୍ୱାରା ସାହିତ୍ୟର ପୃଷ୍ଠା ମଣ୍ଡନ କରିଛି। ଏହିଭଳି ଭାବେ ଅଚାନକ ଯେଉଁଦିନ ଫଳ ଦୋକାନୀଠାରୁ ବିରକ୍ତିରେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଥିଲେ ଯେ 'ଏଠି ନଡ଼ିଆ ଫଡ଼ିଆ କିଛି ନାହିଁ ବୋଲି', ସେତେବେଳେ ସେ ଏହାର ଅର୍ଥ ବୁଝିପାରିନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଫଡ଼ିଆ ଅର୍ଥର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବାହାରି ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଂଚିଥିଲେ ଯେ ଏହାର ଅର୍ଥ- 'ନଡ଼ିଆ ତ ନଡ଼ିଆ, ଫଡ଼ିଆ ବି ନାହିଁ, ଅର୍ଥାତ ନଡ଼ିଆ ନାହିଁକି ତା'ର ପାଖାପାଖି ଫଳ ନାହିଁ। ଏପରିକି ତାର ବିପରୀତଧର୍ମୀ ଫଳଟିଏ ବି ନାହିଁ।' ସେ ଫଳଦୋକାନୀର ଏହି କଥାକୁ ସାହିତ୍ୟର ସମାଲୋଚନା ପ୍ରତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ। ସାଂପ୍ରତିକ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏଭଳି ମଧ୍ୟ ବହୁ ସମାଲୋଚକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ସମାଲୋଚନାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ବିଷୟରେ ଅନଭିଜ୍ଞ, ତେଣୁ ସମାଲୋଚନା ସମୟରେ ଏହି ଅନଭିଜ୍ଞ ସମାଲୋଚକଗଣ ସମାଲୋଚନାର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଗତି କରିଥାନ୍ତି ଯାହାକି ପ୍ରକୃତ ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟର ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ। ଏହଭଳି ସମାଲୋଚକଙ୍କର ସମାଲୋଚନା ସାହିତ୍ୟକୁ ରମ୍ୟରଚକ ସମାଲୋଚନା ନ କହି 'ଫମାଲୋଚନା'ର ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି।

ରମ୍ୟରଚକ ଫତୁରାନନ୍ଦ ଜଣେ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ବିଦୁଷକ, ମାଙ୍କଡ଼ାମି କରିବା ତାଙ୍କ ରକ୍ତଗତ ଗୁଣ। ତେଣୁ ସେ ଏହି ସବୁ ଉପରେ ଫମାଲୋଚନା ଲେଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ।

ପରବର୍ତ୍ତି ସମୟରେ ଏଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପାଠକମଣ୍ଡଳୀଠାରୁ ପ୍ରଶଂସା ପାଇଥିଲେ। 'ଫମାଲୋଚନା' ଗ୍ରନ୍ଥଟିରେ ହାସ୍ୟ, ବ୍ୟଙ୍ଗ- ବିଦ୍ରୂପ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବରେ ଏକ ସମାଲୋଚନ ପୁସ୍ତକ । ଯେଉଁଥିରେ ସମାଲୋଚନା ଆଗରୁ ଆରମ୍ଭ ନହୋଇ ପଛରୁ ହୋଇଅଛି। ସଙ୍କଳନରେ ସ୍ଥାନିତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ଗଂଜେଇ ଗବେଷଣା ପରି। ରମ୍ୟରଚକ ଏହି ରମ୍ୟରଚନାଗୁଡ଼ିକର ବିଷୟବସ୍ତୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜିରାରୁ ଶିରା କାଢ଼ିବାର ପ୍ରୟାସ କରି ସଫଳ ହୋଇଛନ୍ତି। ରମ୍ୟବିଷୟବସ୍ତୁ ରୂପେ ସେ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ବିଖ୍ୟାତ କବିମାନଙ୍କ (ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ କବି)ଙ୍କ ବିଖ୍ୟାତ ପଙ୍କ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସେ ହାସ୍ୟର ତରଙ୍ଗ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି। ଫତୁରାନନ୍ଦ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି ଯେ, ସେ ଏହି ଫମାଲୋଚନା କରିବା ବିଦ୍ୟାରେ ଅତି ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ।

ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଫମାଲୋଚନା ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ପାଠ କଲେ ଅନୁଭବ ହୁଏ ଯେ, ଯେକୌଣସି ପଦାର୍ଥ ବା ବିଷୟକୁ ବିକୃତ କରି ସେଥିରୁ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇପାରିବ, ଯାହାକୁ ସେ ଏହି ରଚନାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ପ୍ରତେକ ରମ୍ୟରଚାନରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ କବିଙ୍କର ପଙ୍କ୍ତି ବା ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ହାସ୍ୟରସ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଅନର୍ଥ କରିଛନ୍ତି। ଏହାର ପଛରେ ରହିଥିବା ଅନ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାରଣଟି ହେଉଛି ସଂପ୍ରତି ବ୍ୟସ୍ତବହୁଳ ଜୀବନରେ ମଣିଷ ନିର୍ମଳ ଭାବେ ମନଖୋଲି ହସିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସମୟ ପାଉନାହିଁ ଏବଂ ପରିସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟ ଅନୁକୂଳ ହେଉନାହିଁ ତେଣୁ ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ମଣିଷକୁ ପ୍ରାଣ ଖୋଲା ହସରେ ଜଡ଼ିତ କରିବା ପାଇ। ପ୍ରାଣଖୋଲା ହସରେ ମଣିଷର ଅନ୍ତରକୁ ଭରିଦେବା ପାଇଁ ଏହି ରମ୍ୟରଚନା ଗ୍ରନ୍ଥଟିର ପରିକଳ୍ପନା।

ଫମାଲୋଚନା ସଙ୍କଳନଟିରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ଲୋକପ୍ରିୟ ପଦ 'ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ନାହିଁ' ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରାଧାନାଥଙ୍କ 'କେହି ରହିନାହିଁ ରହିବେ ନାହିଁଟି ଭବରଙ୍ଗ ଭୂମି ତଳେ' ପଦ ରମ୍ୟରଚଙ୍କ ମନକୁ ପାଉନଥିବାରୁ ଅର୍ଥାତ ଏଥିରେ ସେ କିଛି ଅସଙ୍ଗତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ଏହାକୁ ସେ ଭୁଲ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି। ପୁନଶ୍ଚ ଏହି ପଦଗୁଡ଼ିକର ସଂଶୋଧିତ ରୂପ କ'ଣ ହେବ ତାହାର ମାର୍ଗକୁ ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶାଇ ଦେଇଛନ୍ତି। ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ ଯେ, ଅନେକ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟଧର୍ମୀକଥା ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ତଥ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ଫମାଲୋଚନାକୁ ସମାଲୋଚନାର ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛି। ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଅଯଥା ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ହାସ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିକାରୀ ନହୋଇ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହେଲାପରି ମନେହୁଏ। ଏହା ବ୍ୟତୀତ ପୁରାଣର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଯଥା- 'ଗଜ ଉଦ୍ଧାରଣ ପ୍ରସଙ୍ଗ' ଓ ଅନ୍ୟାନ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ ଏହି ଫମାଲୋଚନା ଶୈଳୀକୁ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି।

'ଫମାଲୋଚନା' ସଙ୍କଳନଟିରେ ସମୁଦାୟ ୨୦ ରମ୍ୟରଚନା ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା। ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ରମ୍ୟରଚନା 'ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ, ସେ ପୁଣି କ୍ଷମା ଆଚରଇ'ର 'ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ, ସେ ପୁଣି କ୍ଷମା ଆଚର' ଉକ୍ତିରେ ରହିଥିବା ତ୍ରୁଟିକୁ ସଂଶୋଧନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଯଥାର୍ଥ ତଥା ସଙ୍ଗତ ପଦଟି କ'ଣ ହେବ ତାହାକୁ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ରମ୍ୟରଚକଙ୍କ ମତରେ ଦୁଇଟି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଯେତେବେଳେ ଦଣ୍ଡିବା ଲୋକ ଦେଖେ ଦୁର୍ବଳ ଲୋକଙ୍କୁ ମାରିବା ତା ପକ୍ଷେ ନିନ୍ଦାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ସେ ତା' ଠାରୁ ସବଳକୁ କ୍ଷମା ନକଲେ ସବଳଠାରୁ ଆହୁରି ଦଣ୍ଡ ପାଇବ, ସେ ଯାଗାରେ ଦଣ୍ଡିବାଲୋକ କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ। ଏହି ଉକ୍ତିକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଠକ ଓ ଟାଉଟରମାନେ ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ନିଜର ଅପାରଗତାକୁ ଲୁଚାଇବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି। ପୁନଶ୍ଚ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଯଦି ଦଣ୍ଡ ପାଇବା ଲୋକ ଦଣ୍ଡରୁ ବଂଚିତ ହୁଏ ସେ ପୁଣି କୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ରହିବ ଓ ସମାଜର ଅମଙ୍ଗଳ କରିବ, ତେଣୁ ରମ୍ୟରଚକଙ୍କ ମତରେ ପଦଟି ଏହିପରି ହେବା ଉଚିତ୍ –

"ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ।
ସଦା ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଦଣ୍ଡଇ।"(୧)

ସେହିପରି ଭକ୍ତ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଛଳନାମୟ ସଂପର୍କକୁ ସେ 'ଜଗନ୍ନାଥ ହୋ, କିଛି ମାଗୁ ନାହିଁ ତତେ' ରଚନାରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସବୁ ସମୟରେ ଭକ୍ତ କିଛି ନ ମାଗିବା ଛଳରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ତଥା ବିଶ୍ୱାସ ଭାଜନ ହୋଇଥାଏ। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ସେ ପ୍ରଭୁ(ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ)ଙ୍କୁ ଶରଧା ବାଲିରୁ ମୁଠାଏ ମାଗିବା ଛଳରେ ଭଗବାନଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ର(ଶ୍ରୀ କ୍ଷେତ୍ର)କୁ ନିଜ ବଂଶଧରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରଖିଦେଇଥାଏ। ଯାହାଦ୍ୱାରା ଧୀରେ ଧୀରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ଶ୍ରୀହୀନ ହୋଇପଡ଼େ। ପୁନଶ୍ଚ ବନମାଳୀ ଦାସଙ୍କ 'ଗଜ ଉଦ୍ଧାରଣ' ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ତାଙ୍କୁ ଉଚିତ୍ ଲାଗିନାହିଁ। ଯାହାକୁ ଗଜ ଉଦ୍ଧାରଣ ରମ୍ୟରଚନାରେ ଫମାଲୋଚନା

କରିଛନ୍ତି। ଏହି ପଦରେ ରହିଥିବା ପଦ୍ୟାଂଶ- 'ଲକ୍ଷେ ଯୋଜନରେ ଗଜ। ଡାକଦେଲା ଦେବରାଜ। ଚକ୍ର ପେଶି ନକ୍ର ନାଶି ଉଦ୍ଧରିଲ ତାହାକୁ।'(୨)ରେ ପ୍ରଥମ ତ୍ରୁଟି ହେଲା ଗଜର କହିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ମାତ୍ର ପଦରେ ଗଜ ଡାକିଛି ଏବଂ ଗଜ ସବୁବେଳେ ଦଳ ଆକାରରେ ରହିଥାନ୍ତି ତେଣୁ କୁମ୍ଭୀରର ସାହସ ହେବ ନାହିଁ ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ। ଅନ୍ୟଭାବେ ପୃଥିବୀ ଠାରୁ ଲକ୍ଷେ ଯୋଜନରେ ଥିବା କୌଣସି ଗ୍ରହର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରାଯାଇ ପାରିନାହିଁ। ତେଣୁ କବି କୌଣସି ଗୋଲିଅର୍‌ଠାରୁ ପ୍ରଜାପତିଏ ଶୁଣି କବିତାଟି ରଚନା କରିଥିବା ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କୁ ବେଶୀ ସଙ୍ଗତ ଲାଗିଛି।

ମହିମାଧର୍ମର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରଚାରକ ତଥା ମହିମାସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିଷ୍ୟ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣିର 'ମୋ ଜୀବନ ପଛେ ନର୍କେ ପଡ଼ିଥାଉ ଜଗତ ଉଦ୍ଧାର ହେଉ'ପଦର ଯଥାର୍ଥତାକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରଥମରେ ସେ ଏହାକୁ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ରଚନା ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିନାହାନ୍ତି। ତାଙ୍କ ମତରେ ନିହାତି ଏହାକୁ ତାଙ୍କର କେହି ସର୍ମଥକ ହିଁ ଲେଖିଥିବେ। ପୁନଶ୍ଚ ନର୍କରେ ପଡ଼ିଥିବା ଲୋକଟିର ମନରେ କେବଳ ନିଜ ମୁକ୍ତିର କଥା ହିଁ ଚାଲିଥିବ, ନାଁ କି ଅନ୍ୟର ଉଦ୍ଧାର କଥା। ପୁଣି ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଆ ହୋଇଥିଲେ ତାର ଚିନ୍ତା ହୋଇଥିବ- "ହେ ଭଗବାନ ସେ ଲୋକଟାର କଛା କି କୁଂଚର କାନି ଟିକିଏ ତଳକୁ ଆସନ୍ତା କି; ମୁଁ ତାକୁ ଏକା ଝିଙ୍କାରେ ତଳକୁ ଟାଣି ଆଣନ୍ତି।"(୩) ତେଣୁ ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ଏ ପଦ୍ୟାଂଶଟି ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାଏ ବୋଲି ସେ ମତ ଦେଇଛନ୍ତି।

'ତୁହାଇ ତୁହାଇ ପୁଟ ଦେଲେ ଲୁହା କି ହୋଇବ ସୁନା' ରମ୍ୟରଚନରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ କବିସୂର୍ଯ୍ୟ ବଳଦେବଙ୍କ "ତୁହାଇ ତୁହାଇ ପୁଟ ଦେଲେ ଲୁହା କି ହୋଇବ ସୁନା" ପଦ୍ୟାଂଶକୁ ବିଜ୍ଞାନ ଆଧାରରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଏହାର ତ୍ରୁଟିକୁ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ମତରେ ବିଜ୍ଞାନ ଆଜି ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବରେ ପରିଣତ କରିପାରୁଛି। ଉଦ୍ଭିଦ, ଜୀବ ତଥା ପଦାର୍ଥ ବିଜ୍ଞାନର ବିକାଶ ଫଳରେ ସଂପ୍ରତି ବାସିଫୁଲ ପ୍ରଂଶସା ପାଇପାରୁଛି, ଘୁଷୁରୀ କାମଧେନୁର ଆସନରେ ବସିପାରିଛି ଓ ବିରାଡ଼ି ସିଂହଛୁଆ ହୋଇପାରିଛି। ତେଣୁ ଉକ୍ତ ପଦ୍ୟାଂଶଟି ବିଜ୍ଞାନ ଯୁଗରେ ଅଗ୍ରହଣୀୟ ହୋଇପଡ଼ିଛି। ସେହିଭଳି ଚିଲିକା କାବ୍ୟରେ ରାଧାନାଥଙ୍କ ପଦ୍ୟାଂଶ 'ସୁନ୍ଦର ତୃପ୍ତିର ଅବସାଦ ନାହିଁ, ଯେତେ ଦେଖିଥିଲେ ନୂଆ ଦିଶୁଥାଇ'କୁ ଦର୍ଶନ ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ ନିଜର 'ସୁନ୍ଦର ତୃପ୍ତିର ଅବସାଦ ନାହିଁ' ରଚନାରେ ଫମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦର୍ଶନ ଅନୁଯାୟୀ ଗୋଟିଏ ବସ୍ତୁ ଯେତେ ସୁନ୍ଦର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଧୀରେ ଧୀରେ ତା' ପ୍ରତି ଅବସାଦ ବା ହେୟଭାବ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସାଧାରଣ କଥା ମାତ୍ର ଏହାକୁ କବି ବିପରୀତ ଭାବେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି। ଅନ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ ଚିଲିକା ଆବର୍ଜନମୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ରାଧାନାଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହା ରାଜସ୍ଥାନ, ବିନ୍ଧ୍ୟପର୍ବତ ଓ ହିମାଳୟ ପରି ଭୟଙ୍କର ସ୍ଥାନଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ତେଣୁ ସେ 'ଚିଲିକା'କୁ ସୁନ୍ଦର ସ୍ଥାନ କହିବା ସଙ୍ଗତ ଲାଗେ ଏବଂ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଓଡ଼ିଶାର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ରାଧାନାଥ ଚିଲିକାକୁ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ସଜାଇଥିବା ଅଧିକ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ହୋଇଥାଏ।

କେବଳ ଚିଲିକା ନୁହଁ ରାଧାନାଥଙ୍କ 'ଦରବାର' ଓ 'ପାର୍ବତୀ' କାବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଫମାଲୋଚନା ଭିତରକୁ ଆସିଛି। 'ବଡ଼ କ୍ରୁରକାଳ ବଡ଼ ଅବିଶ୍ୱାସୀ'ରେ ରାଧାନାଥଙ୍କର ଯମ ବା ମୃତ୍ୟୁକୁ ନିଷ୍ଠୁର ଓ ଅବିଶ୍ୱାସୀ କହିବା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଭୁଲ ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରମାଣିତ କରିଛନ୍ତି। ସେ ପୁରାଣର ଏକ କାହାଣୀ ମାଧ୍ୟମରେ ଯମ ବା କାଳକୁ ଦୟାଳୁ ଓ ବିଶ୍ୱାସୀ ଭାବେ ଅଭିହିତ କରାଇଛନ୍ତି। ହୋଇପାରେ ରାଧାନାଥ ଭଗ୍ନସ୍ୱାର୍ଥ ହୋଇଥିବାରୁ ଏପରି ଧାରଣା ଜନ୍ମିଥିବ, ମାତ୍ର କାଳ ମଣିଷକୁ ଅନ୍ତିମ ସମୟର ପୀଡ଼ାରୁ ମୁକ୍ତି ଦେଇଥାଏ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ସମୟର ପୂର୍ବରୁ କିମ୍ବା ପରେ ସେ ଆସିନଥାଏ, ଆସିଥାଏ ବିଧି ଅନୁଯାୟୀ ବେଳରେ। ଅନ୍ୟପକ୍ଷେ ଯମ ବା କାଳ ଚୋର କିମ୍ବା ଠକ ନୁହେଁ ଯେ ସେ ଲୁଚି କରି ମଣିଷ ପାଖକୁ ଆସିବ ଏବଂ ସେ ମଧ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟମାନ ନୁହନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କୁ ଦୂରରୁ ଦେଖି କିଏ ହସିବ।

ପାର୍ବତୀ କାବ୍ୟର 'କେହି ରହିନାହିଁ ରହିବେ ନାହିଁଟି ଭବରଙ୍ଗ ଭୂମି ତଳେ' ପଦ୍ୟାଂଶଟି ଲେଖକଙ୍କ ମତରେ ବାସ୍ତବିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତ୍ରୁଟିଯୁକ୍ତ। ପ୍ରଥମତଃ କେହି ନରହିଲେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନ ରହିଥାନ୍ତି ତଥା ରହିଥାଏ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଓ ମନ୍ତ୍ରୀପଦ ସବୁବେଳ ପାଇଁ। ପୁନଶ୍ଚ ଜନ୍ମାନ୍ତରବାଦ ହେତୁ ଏ ଭୂମିରେ କାହାର ଅଭିନୟ କେବେ ହେଁ ସରିନଥାଏ ବୋଲି ଲେଖକ ଯୁକ୍ତି ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। ତେଣୁ ପ୍ରକୃତ ପଦଟି ଏହିପରି ହେବ-

"କେହି ରହିନାକି, ରହିବ ନାହିଁ କି ଭବରଙ୍ଗ ଭୂମି ତଳେ
ସର୍ବେ ନିଜ ନିଜ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ସୁଆଙ୍ଗେ ମାତିବେ ଭୋଳେ।"(୪)

ରାଧାନାଥ ରାୟ ନିଜ 'ଦରବାର' କାବ୍ୟରେ ମାନବ ଜୀବନରେ ଧର୍ମର ଗୁରୁତ୍ୱତାକୁ ଉପଲବ୍ଧ କରି ଲେଖିଥିଲେ 'ଧର୍ମ ଏକ ପୋତ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ବିଧି, ତରିବାକୁ ଏହି ସଂସାର ବାରିଧି'। ଏହି ପଦ୍ୟାଂଶଟିକୁ ଫତୁରାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ 'ଧର୍ମ ଏକ ପୋତ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ବିଧି' ରମ୍ୟରଚନାରେ ଏକ ଅଦରକାରୀ ଗାଲୁ ଭାବରେ ବିବେଚିତ କରିଛନ୍ତି, କାରଣ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧର୍ମ ନାମକ ଜାହାଜ, ବିଧି ନାମଧାରୀ ଇଂଜିନିୟର ବା ସଂସାର ନାମ୍ନୀ ସମୁଦ୍ରର ଫତୁରାନନ୍ଦ ବା ଅନ୍ୟ କେହି ପତ୍ତା ପାଇନାହାନ୍ତି। ପୁନଶ୍ଚ କଳିଯୁଗର ଆଗମନରୁ ଯେହେତୁ ଧର୍ମ ଆଉ ମହିରେ ନାହିଁ, ତେଣୁ ଏଠାରେ 'ଧର୍ମ' ବୋଲି କିଛି ମହତପଣିଆ ଅଛି କହିବା ଭୁଲ ହେବ। ଏହା ବଦଳରେ ଏବେ ରାଜପଣ, ମନ୍ତ୍ରୀପଣ ଓ ଟାଉଟରପଣ ସଂପ୍ରତି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିଛି କହିବା ଅଧିକ ସମିଚୀନ ହେବ।

'ମାତୃଭାଷାର ମମତା' ରମ୍ୟରଚନାଟି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ 'ମାତୃଭୂମି ମାତୃଭାଷାରେ ମମତା ଯା ହୃଦେ ଜନମି ନାହିଁ, ତାକୁ ଯଦି ଜ୍ଞାନୀଗଣରେ ଗଣିବା ଅଜ୍ଞାନ ରହିବେ କାହିଁ' ପଦ୍ୟାଂଶଟିକୁ ନେଇ ଆଧାରିତ। ଏହାକୁ ସେ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେରଙ୍କ ସାହିତ୍ୟର ଦୁର୍ବଳ ଦିଗ ଭାବର ବିବେଚିତ କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରଥମେ ସେ ମଣିଷର ମାତୃଭୂମି କିପରି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେବ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠାଇ ମୋଟ ଉପରେ 'ମାତୃଭୂମି' ଶବ୍ଦଟି ବିଚାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ଭୁଲ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି। ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ 'ମାତୃଭାଷା' ଉପରେ କହିବାକୁ ଯାଇ କହନ୍ତି ଯେ, ଏହା ଯେହେତୁ ସମୟସ୍ରୋତରେ ରୂପ ବଦଳାଇଥାଏ ଓ ତାର ସ୍ୱଷ୍ଟତା ନଥାଏ ତେଣୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାତୃଭାଷାଟି କ'ଣ ହେବ ତାହା ବିଚାର କରିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ। ଏହି ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟିକୁ କେବଳ ନେତାମାନେ ନିଜର ଫାଇଦା ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା କଥା ଫତୁରାନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି, "ମଣିଷ ଜାତିଟାକୁ ଅଲଗା କରି ରଖିବା, ଜଣକ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଉ ଜଣକୁ ଲଗେଇ ଦେବା, ନାରଦମୁନିଙ୍କ ପରି ଚାରିଆଡ଼େ କଳିମୁଣିରୁ ବାଲି ଫୋପାଡ଼ିବା ଏବଂ ଚାରିଆଡ଼େ ହଙ୍ଗୋଳ ଲଗେଇ ଦେଇ ନିଜେ ଭଦ୍ରଲୋକ ପରି ଚାରିଆଡ଼କୁ ଆଖି ମିଟିମିଟି କରି ଚାହିଁବା ହେଲା ଏମାନଙ୍କର ନିତିଦିନିଆ କାମ। ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ବଡ଼ ଅସ୍ତ୍ର ହେଲା ମାତୃଭୂମି ଓ ମାତୃଭାଷା।"(୫) ତେଣୁ ମାତୃଭାଷା ସହ ଆମର ଅନ୍ୟ ଭାଷା ପ୍ରତି ମମତା ରହିବା ଆମର ବିସ୍ତୃତ ହୃଦୟର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ।

ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ 'ଛବିଳ ମଧୁ ବର୍ଣ୍ଣବୋଧ'ରେ ରହିଥିବା ଆମମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଭୁଲ ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ରମ୍ୟରଚକ 'କାଂଚନେ ବାଂଛା' ରଚନାରେ ଆଲୋକପାତ କରିଛନ୍ତି। ଏଥିରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ 'କାଂଚନ' ବା 'ସୁନା' ପ୍ରତି ମୋହ ନରଖିବା ଭଳି ଏକ ଆଦର୍ଶ କଥା କହିଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ବ୍ରିଟିଶ୍‌ମାନେ ଏହି ପଦର ବାହ୍ୟଅର୍ଥକୁ କେବଳ ଆମମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଆମକୁ କେବଳ ନିଜ ପାଖରେ ଗୋଲାମ କରି ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି। ଯାହା ଫଳରେ ଏହାର କୁପ୍ରଭାବ ସିଧାସଳଖ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ତରର ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥାଏ। ତେଣୁ ଏହାର ସ୍ଥୁଳ ଅର୍ଥକୁ ଗ୍ରହଣ ନକରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅର୍ଥକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନତା ରହିଛି। ସେହି ଭଳି ଆମ ସମାଜରେ ରହିଥିବା 'ବହୁତ ଲୋକ ଯହିଁ ମିଳି, ଅବଶ୍ୟ ଉପୁଜଇ କଳି' ଉକ୍ତିଟିର ଆଂଶିକ ସତ୍ୟତାକୁ 'ସେ ବହୁତ ଲୋକ ଯହିଁ ମିଳି'ରେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି। କାରଣ ବାସ୍ତବରେ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ(ସୈନ୍ୟବାହିନୀ, ପୋଲିସ୍ ବାହିନୀ ଓ ସଭା) ବହୁ ଲୋକ ଏକାଠି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ କଳି ଉପୁଜେ ନାହିଁ। ତେଣୁ ପଦଟିକୁ ସେ ଆଂଶିକ ସତ୍ୟ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି।

ପ୍ରେମ ପ୍ରଣୟର କବି ଭାବେ ମାୟାଧର ମାନସିଂହ ପାଠକ ମଣ୍ଡଳୀରେ ବେଶ୍ ପରିଚିତ। ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ରଚନାରେ ରହିଥିବା କିଛି ତ୍ରୁଟିକୁ ସେ 'ଏଇ ସହକାର ତଳେ'ରମ୍ୟରଚନାରେ ଦର୍ଶାଇଛନ୍ତି। 'ଏଇ ସହକାର ତଳେ' କବିତାର ପ୍ରଥମ ପଦଟି ତାଙ୍କ ମତରେ ଅସଙ୍ଗତ ଥିଲା। ପ୍ରଥମତଃ କବି ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବାରୁ କେବେହେଲେ ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳକୁ ପ୍ରେମସ୍ଥଳୀ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିନଥିବେ। ପୁନଶ୍ଚ ଏହା ପୋକମୟ ଓ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ପରିବେଶ, ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରେମଭାବ ସଂଚାର ହେବା ଅସମ୍ଭବ। ତେଣୁ ସେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ପ୍ରକୃତ ପାଣ୍ଡୁଲିପିକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । ପଦଟି ଥିଲା-

"ଏହି ସାହୁକାର ଘରେ
ସେଦିନ ପ୍ରିୟାର କରକଙ୍କଣ ବେଢ଼ିଥିଲା ମୋର ଗଳେ।"(୬)

'ମାଟି ଓ କବି ଗଡ଼ନାୟକ' ରମ୍ୟରଚନାରେ ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ କବିତାରେ ସର୍ବସଂହା ଧରିତ୍ରୀର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ତାର ପ୍ରତିଶୋଧ ପରାୟଣତାକୁ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି । 'ମାଟି' କବିତାରେ କବି ଗଡ଼ନାୟକ ଧରଣୀକୁ ସମସ୍ତେ(ଆକାଶ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦି) ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଜଣାଇବା କଥା କୁହାଯାଇଛି ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୁଲ ଅଟେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଧରଣୀର ନମ୍ର ଗୁଣ ସହ ପ୍ରଳୟକାରୀ ଗୁଣ(ଭୂମିକମ୍ପ ଓ ଲ୍ୟାଣ୍ଡସ୍ଲାଇଡ଼) ରହିଛି ବୋଲି ସେ ଦର୍ଶାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେହିପରି 'ଗୋଲଖଟିଆ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ'ରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ 'କାଂଚି ଅଭିଯାନ' ଘଟଣା ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ମନଗଢ଼ା କାହାଣୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ରହିଛି ତାହାକୁ ଫମାଲୋଚନା କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ସେ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ରାଜାଙ୍କର କାଂଚି ଅଭିଯାନ କେବେହଲେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ସମ୍ମାନ ପାଇଁ ନଥିଲା, ଥିଲା ରାଜାଙ୍କ କନ୍ଦର୍ପ ପୀଡ଼ାର ସମାଧାନ ନିମନ୍ତେ । ତେଣୁ ଏଥିରେ କେବେହେଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ବଳଭଦ୍ର ଘୋଡ଼ାରେ ଚଢ଼ି ସାମିଲ ହେବା ପାଇଁ ଆସିନଥିବେ ଓ ତାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟଭାବେ ମାଣିକ ଗଉଡୁଣିର ନିର୍ଜନ ସ୍ଥଳୀରେ ଦହି ବିକି ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରୁ ମୁଦ୍ରିକା ରଖିବା ମଧ୍ୟ ରାଜାଙ୍କର ଏକ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଥିଲା ବୋଲି ରମ୍ୟରଚକ ଦୃଢ଼ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି ।

ସତ୍ୟବାଦୀ ଯୁଗୀୟ କବିତା ଉପରେ ଆଧାରିତ ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ ଫମାଲୋଚନା ଗ୍ରନ୍ଥ ଦୁଇଟି ହେଲା 'ଉଠ କଙ୍କାଳ' ଓ 'ମିଶୁ ମୋର ଦେହ ଏ ଦେଶ ମାଟିରେ' । 'ଉଠକଙ୍କାଳ' ରଚନାଟିରେ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କଙ୍କାଳମାନଙ୍କୁ ଉଠିବା ଓ ପୂର୍ବ ଗୌରବକୁ ଜୀବିତ କରିବା କଥା ଆଲୋଚିତ ହୋଇଛି । ଆମ ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କ ବୀରତ୍ୱକୁ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ଏହା ରଚିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରେ ଅନେକ ତ୍ରୁଟି ରହିଛି । ପ୍ରଥମତଃ କଙ୍କାଳକୁ କେହି ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ବାନ୍ଧିବେ ନାହିଁ, କାରଣ ତାହା ଅନାବଶ୍ୟକ । ପୁନଶ୍ଚ ଜୋରମୂଳକ କଙ୍କାଳକୁ ଉଠାଇଲେ ତା'ର ମୃତ୍ୟୁ ହେବ । ଅନ୍ୟପକ୍ଷେ କବିଙ୍କର ଗତ ଗୌରବକୁ ଜୀବନ୍ତ କରାଇବା ଏକ ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର, କାରଣ ଯେଉଁ ଗୌରବ ଚୋରି ହେଇଛି ତାକୁ ଆଣିବା ବୃଥା । ତେଣୁ ଏହି ପଦଟିରେ ସଂଶୋଧନର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ବୋଲି ସେ ମତ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି ।

ହାଜାରିବାଗ ଜେଲରେ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସ ଥିବା ସମୟରେ ଜାତୀୟତାଚେତନାଧର୍ମୀ 'କାରାକବିତା' ଗ୍ରନ୍ଥଟି ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେ ଚାହିଁଥିଲେ ମରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଏ ଜଡ଼ ଶରୀର ମଧ୍ୟ ଦେଶର କାମରେ ଆସୁ ବୋଲି । ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ଏହି ପଦଟିରେ କିଛି ତ୍ରୁଟି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ଯେପରି ମୃତ୍ୟୁ ହେବା ପରେ ସ୍ୱତଃସ୍ପୃତ ଭାବେ ଏ ଦେହ ମାଟିରେ ମିଶିବ, ଯାହାକୁ ମାଟିରେ ମିଶାଇବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ପୁନଶ୍ଚ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦେହ ଯେଉଁ ସୀମିତ ମାଟିରେ ମିଶିବ ତାକୁ ଲୋକ କିପରି ଚିହ୍ନଟ କରି ସେଥିରେ ଚାଲିବେ । ଆମ ଦେଶର ସ୍ୱରାଜ ପଥରେ ଆଜି ଯେଉଁ ଗାଡ଼ ଅଛି (ବିରାଟମୟ) ସେଥିପାଇଁ ପର୍ବତ ଆକାରର ମାଟି ମିଶିଯିବ ମାତ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ଶରୀର ମିଶିଥିବା ମାଟିର ଆକାର ମାତ୍ର ଏକ ଘନଫୁଟ ହେବାରୁ ପଦଟି ଫତୁରାନନ୍ଦଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ ।

'ମା' ମା' ବୋଲି ଯେତେ ମୁଁ ଡାକିଲି' ରମ୍ୟରଚନାରେ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କର ମର୍ମଭେଦୀ କବିତାରେ ରହିଥିବା ଆମ ଓଡିଆମାନଙ୍କର ବୋକାପଣକୁ ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆମାନେ ନିଜ ପଡ଼ୋଶୀମାନ(ବିହାରୀ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଆସାମୀ)ଙ୍କଠାରୁ ଶୋଷିତ ହେଉଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ଓ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସମ୍ମାନକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଉତ୍କଳ ଗୌରବ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ମା' ଡ଼ାକ ଯେହେତୁ ଅମୃତମୟ ତେଣୁ ଏ ଡ଼ାକ ଶୁଣି କେହି ନାକ ଟେକି ନଥିବେ । ଅନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଗତରେ ଭାଇଠାରୁ ବଳିକି କେହି ଶତ୍ରୁ ନାହାନ୍ତି, ତେଣୁ ଭାଇ ଭାଇ ଡ଼ାକ ସମ୍ବୋଧନରେ ପୂର୍ବ ପରି ବଙ୍ଗାଳୀ, ଆସାମୀ ଓ ବିହାରୀମାନେ ଆସି ଓଡ଼ିଶାର ଫାଳେ ଫାଳେ ନେଇଯିବାର ଭୟ ରହିଛି । ଫମାଲୋଚନା ସଂକଳନର ଶେଷ ରଚନା 'ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ ସଜନୀ' ରଚନାରେ ରାଧାମୋହନ ଗଡ଼ନାୟକଙ୍କ ମଣିଷ ଅଯତ୍ନରେ ବଢ଼େ କହିବା, ସେ ଲଗାମ ଛଡ଼ା ପ୍ରବଉରେ ବଢ଼ିବାକୁ ପ୍ରଶୟ ଦେବା ଓ ବନକୁ ବଗିଚାଠାରୁ ସୁନ୍ଦର କହିବା ମଧ୍ୟ ରମ୍ୟରଚକଙ୍କୁ ଅଯୌକ୍ତିକ ଲାଗିଛି ।

ଉପସଂହାର :

ବାସ୍ତବରେ ଫତୁରାନନ୍ଦ 'ଫମାଲୋଚନା' ରମ୍ୟ ସଙ୍କଳନଟି ତାଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରମ୍ୟରଚନା ଗ୍ରନ୍ଥ ଭାବେ ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ଆଦୃତି ଲାଭ କରିଛି । ଫମାଲୋଚନା ଶୈଳୀରେ ପ୍ରତେକ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ସେ ଏଠାରେ ବାସ୍ତବିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ

ଆଲୋଚନା କଲେ ହେଁ, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସମାଲୋଚନାର ମର୍ଯ୍ୟଦା ଅର୍ଜନ କରିପାରିଛି। ପ୍ରାଚୀନ ପୁରାଣର ପଦ ଠାରୁ, ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ତଥା ଆଧୁନିକ ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଏହାର ଆଲୋଚନା ପରିସରଭୁକ୍ତ କରି ପଦଟିର ପ୍ରକୃତ ରୂପ କ'ଣ ହେବ ତାହା ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଦର୍ଶାଇ ଦେଇଛନ୍ତି। ତାଙ୍କର ଭାଷା ଶୈଳୀ ଅନ୍ୟ ରଚନାଗୁଡ଼ିକ ପରି ସହଜ, ସରଳ ଓ ଲୋକଭାଷାଧର୍ମୀ। ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ରଚନାରେ ଆତ୍ମନିବେଦନ ଶୈଳୀରେ ସେ ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯାର ଥାଇ, ଫମାଲୋଚନା। ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୨, ପୃ-୭।

୨. ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଗଜ ଉଦ୍ଧାରଣ, ଫମାଲୋଚନା। ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୨, ପୃ-୧୩।

୩. ଫତୁରାନନ୍ଦ - ମୋ ଜୀବନ ପଛେ ନର୍କେ ପଡ଼ିଥାଉ, ଫମାଲୋଚନା। ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୨, ପୃ-୨୧।

୪. ଫତୁରାନନ୍ଦ - କେହି ରହିନାହାଁ ରହିବେ ନାହିଁଟି, ଫମାଲୋଚନା। ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୨, ପୃ-୫୩।

୫. ଫତୁରାନନ୍ଦ - ମାତୃଭାଷାର ମମତା, ଫମାଲୋଚନା। ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୨, ପୃ-୬୯।

୬. ଫତୁରାନନ୍ଦ - ଏଇ ସହକାର ତଳେ, ଫମାଲୋଚନା। ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର, ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ, ୧୯୮୨, ପୃ-୯୯।

❖ ❖ ❖